



УДК 611:631.147:636.2.034

Р.І. БІЛИК, канд. вет. наук, координатор молочного напрямку швейцарсько-українського проекту «Розвиток органічного ринку в Україні» (2012–2016 рр.)
Дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL), м. Фрік, Швейцарія
С.А. ТКАЧУК, докт. вет. наук, професор
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ

ВИМОГИ ДО ВЕТЕРИНАРНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ОРГАНІЧНИХ МОЛОЧНИХ ГОСПОДАРСТВ

Молоко – один з найкращих продуктів, які створила природа. Та лише якісне й безпечне для здоров'я людини молоко може бути корисним. А органічне молоко є продуктом особливих властивостей. Дотримання вимог, які висуваються до ведення органічного тваринництва, мінімізує ризики потрапляння в сировину токсичних елементів різного походження. Впровадження на фермі моніторингу якості молока (з урахуванням вимог до параметрів гігієни) сприятиме уникненню загрози здоров'ю споживача та отриманню унікальної органічної сировини високої якості, що забезпечить маркетинговий успіх молочних продуктів. У статті висвітлено міжнародні й національні вимоги щодо профілактики захворювань і лікування молочної худоби в органічних господарствах. Надано роз'яснення щодо спеціальних аспектів ветеринарного обслуговування таких господарств.

Органічне виробництво – цілісна система господарювання й виготовлення харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, природних ресурсів, рівень біологічного розмаїття, застосування високих стандартів належного утримання (добробуту) тварин. Цей метод відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин і процесів природного походження, а органічну продукцію отримують у результаті сертифікованого органічного виробництва [8].

Характерною особливістю органічного сільськогосподарського виробництва є наявність суворо регламентованих умов і правил процесу, відповідність яким визначається за результатом сертифікації виробництва (може тривати до двох років) та періодичного інспектування (контроль виготовлення, переробки та обігу органічної продукції). За умов дотримання стандартів органічного виробництва продукція отримує право позиціонуватися на ринку під маркою «органічна» [3].

У усьому світі органічне тваринництво розвинене значно менше, ніж рослинництво. Це пояснюється більшою складністю організації процесу виробництва, виконання вимог, що висуваються до утримання тварин, їх годівлі, лікування, та інших принципів, закладених у розроблених регламентах, на підставі яких сертифікуються сільгосппідприємства.

Світовий ринок органічної продукції демонструє позитивну динаміку. Так, за 2000–2011 рр. він збільшився на 44,9 млрд дол. (з 17,9 до 62,8 млрд дол.), або в 3,5 разу [11]. При цьому 96 % доходів від реалізації органічної продукції в сукупності отримано в Північній Америці (50 %) та Європі (46 %). На частку США припадає 44 % роздрібного

обороту органічної продукції, країни ЄС – 41 % (у т. ч. на Німеччину – 14 %, Францію – 8, Сполучене Королівство – 4, Італію – 3 %), Канаду – 4 %, Швейцарію – 3, Японію – 2 %. На всі інші країни світу припадає лише 6 % світового роздрібного продажу органічної продукції [13].

Перспективність налагодження органічного виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні зумовлена тим, що жорстке регламентування цього процесу через застосування певних правил і стандартів, зокрема щодо належного утримання тварин, використання речовин і процесів природного походження, крім економічних ефектів дає змогу досягти збереження й відновлення природних ресурсів, біологічного різноманіття, активізації виробництва продукції дрібними товаровиробниками.

У функціонуванні світових ринків органічної продукції та розвитку органічного сільського господарства надзвичайно велику роль відіграє гарантійна система, що включає в себе певні стандарти, а також установи з інспекції та сертифікації. Ця система забезпечує відповідність органічним стандартам усього процесу аграрного виробництва та переробки сільськогосподарської сировини до рівня кінцевої





продукції, включно з її упаковкою та маркуванням. В основі тієї чи іншої сертифікації органічної продукції лежать стандарти та/або правові норми.

Розглянемо класифікацію основних стандартів органічного виробництва.

Система стандартів органічного виробництва [7, 10, 12] включає:

- базові стандарти органічного виробництва. На їх основі, як правило, розробляються національні й приватні стандарти, що визначаються Міжнародною федерацією органічного сільськогосподарського руху (IFOAM). У 2010 р. вона створила систему COROS (Common objectives and requirements of organic standards) – загальні цілі та вимоги до органічних стандартів і розробила загальну для групи стандартів COROS глобальну марку органічної продукції [14];

- наднаціональні стандарти. Наприклад, спільний стандарт Продовольчої та сільськогосподарської організації (Food and agriculture organization of the United Nations, FAO) ООН та Всесвітньої організації охорони здоров'я (World Health Organization, WHO) ООН – Кодекс аліментаріус, а також Розпорядження Ради ЄС № 834/2007 від 28 червня 2007 р. з органічного виробництва, маркування органічних продуктів;

- національні стандарти. Наприклад, Національна органічна програма (National organic program, NOP) у США, стандарти JAS (Japanese agricultural standard) у Японії. За даними Дослідного інституту органічного сільського господарства на 2012 рік органічні стандарти було запроваджено у 86 країнах, ще в 26 (РФ, Україна, Боснія і Герцеговина – в Європі; Бангладеш, Гонконг, Киргизстан, Лаос, Непал, Пакистан, Шрі-Ланка, Сирія, В'єтнам – в Азії; Ямайка та Сент-Люсія – в Карибському регіоні; Єгипет, Кенія, Сенегал, Південно-Африканська Республіка, Танзанія, Замбія, Зімбабве – в Африці [11]) відповідне законодавство перебуває в процесі розроблення [14];

- приватні стандарти. Розробляються окремими організаціями з надання послуг із сертифікації процесу виробництва.

У Законі України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» встановлено такі **загальні правила виробництва органічної продукції (сировини) тваринного походження**:

- при виборі порід враховується здатність тварин пристосовуватися до місцевих умов, їх життєздатність, стійкість до хвороб;

- утримання тварин здійснюється з урахуванням фізіологічних і поведінкових потреб шляхом забезпечення їм умов життя, що відповідним чином враховують основні аспекти їхнього природного поводження, достатній ступінь свободи пересування, дотримання оптимальної кількості голів на одиницю площі, застосування системи розведення, яка враховує їх поведінкові потреби;

- утримання тварин здійснюється шляхом мінімізації стресу, сприяння їх здоров'ю та благополуччю, стимулювання їх природного імунного захисту й запобігання використанню хімічних алопатичних ветеринарних препаратів;

- приміщення для утримання тварин мають відповідати їхнім біологічним і поведінковим потребам і забезпечувати вільний доступ до місць годівлі та джерел питної води; належну теплоізоляцію, опалення, охолодження, вентиляцію приміщень з метою підтримання циркуляції повітря, рівня запиленості, температури, відносної вологості в межах, необхідних для здоров'я тварин; належне природне провітрювання приміщення і надходження денного світла; передбачати відповідні заходи на випадок пожежі, виходу з ладу системи механічного обслуговування і перебоїв енергоносіїв;

- годування тварин здійснюється кормами, отриманими в результаті органічного виробництва та з природних речовин несільськогосподарського походження;

- неорганічні кормові матеріали рослинного походження, кормові матеріали тваринного та мінерального походження, кормові добавки, окремі продукти, що застосовуються для харчування тварин, і технологічні добавки використовуються лише в разі їх дозволу;





- при репродукції використовуються переважно природні методи;
- будь-які болісні відчуття тварин зводяться до мінімуму, включаючи відчуття при забої;
- прив'язування або ізоляція поголів'я забороняється, крім випадків, коли це необхідно для забезпечення безпеки, благополуччя або у ветеринарних цілях;
- час транспортування тварин має бути зведений до мінімуму;
- продукти тваринництва виробляються з тварин, які були на органічному утриманні від народження і протягом усього життя;
- виключається вирощування штучно виведених поліплідних тварин;
- продукти для очищення та дезінфекції при виробництві продукції тваринництва застосовуються лише у разі, якщо вони дозволені при органічному виробництві;
- персонал, який доглядає за тваринами, повинен мати базові знання та навички з охорони здоров'я і благополуччя тварин [2].

Детальні правила щодо органічного виробництва встановлюються Постановою Ради (ЄС) № 834/2007 [1] і містять вимоги щодо профілактики хвороб та лікування худоби. Зупинимось на них детальніше.

Заборонено застосування хімічно синтезованих традиційних ветеринарних лікарських препаратів або антибіотиків із профілактичною метою. Заборонено застосування речовин для стимулювання росту або продуктивності (в т. ч. антибіотиків, кокцидіостатів чи інших штучних засобів для стимулювання росту) та гормонів або подібних речовин для контролю репродукції або з іншою метою (наприклад, для індукції синхронізації тічки).

Якщо тварин отримано з неорганічних підрозділів, залежно від місцевих обставин можуть застосовуватися спеціальні заходи, наприклад, скринінг-тести або карантин. Споруди, загони, обладнання та посуд мають належно очищатися й дезінфікуватися для запобігання перехресному інфікуванню та виникненню носіїв хвороб. Фекалії, урину та нез'їдений, розлитий чи розсипаний корм слід прибирати з періодичністю, необхідною для того, щоб звести до мінімуму запах і запобігти появі комах і гризунів [8].

З цією метою застосовують лише речовини, перелік яких міститься в Додатку VII [8] і які можуть бути використані для очищення й дезінфекції споруд, загонів та посуду для тварин. Родентициди (для застосування тільки в пастках) і продукти, зазначені в Додатку II, можуть використовуватися для знищення комах та інших шкідників у приміщеннях, де утримуються тварини.

Під час догляду за тваринами заборонено: накладання еластичних биндів до хвостів овець; обрізання хвостів; підрізання зубів; видалення рогів; застосування будь-якої електричної стимуляції для примушування під час завантаження й розвантаження тварин; використання традиційних хімічно синтезованих транквілізаторів до або під час транспортування.

Проте уповноважений орган влади може час від часу дозволяти деякі з цих операцій з міркувань безпеки або якщо вони спрямовані на поліпшення здоров'я, умов утримання чи гігієни тварин.

Будь-яке страждання тварин слід зводити до мінімуму, застосовуючи відповідну анестезію і/або аналгезію. Операції має робити кваліфікований персонал лише в найбільш підходящому віці.

Фізична кастрація дозволяється для підтримання якості продуктів і традиційної практики виробництва, але лише за умов, зазначених у попередньому абзаці.

Дозволяється використання імунологічних ветеринарних медичних препаратів. Винятком може бути випадок, коли заходи виявилися неефективними в боротьбі із захворюванням або для лікування поранення та якщо традиційне лікування необхідне, щоб запобігти стражданням тварини.

Для забезпечення основних дієтичних потреб тварин може додатково виникнути потреба у використанні на чітко визначених умовах певних мінералів, мікроелементів і вітамінів. Оскільки через різні кліматичні умови й наявні джерела кормів існують регіональні відмінності в можливостях отримання жуйними тваринами з кормів важливих вітамінів A, D та E, слід дозволити їх використання.

Організація охорони здоров'я тварин має ґрунтуватися головним чином на профілактиці хвороб. Додатково слід вживати заходів з очищення й дезінфекції.

Використання хімічно синтезованих алопатичних ветеринарних препаратів чи антибіотиків дозволяється лише за призначенням ветеринара. Якщо такі препарати застосовувались більше двох разів, продукцію тварин слід маркувати як традиційну.

Під час лікування ведеться точний облік усіх терапевтичних процедур. Період виключення продукції від тварин, які лікуються, для споживання як органічної має удвічі перевищувати період виключення для традиційного виробництва, визначений законодавством і зазначений в інструкціях, проте не менше 48 год.

При репродукції використовуються переважно природні методи. Дозволено штучне запліднення. Заборонено використання сексованої сперми та перенесення ембріонів.

Якщо тварина захворіла або поранилася, слід негайно розпочати лікування, за потреби – в ізоляції й відповідних умовах утримання.

Потрібно віддавати перевагу застосуванню фітотерапевтичних, гомеопатичних препаратів, мікроелементів і препаратів, перелік яких міститься в частині 3 Додатка V та частині 1.1 Додатка VI, перед лікуванням ветеринарними хімічно синтезованими традиційними препаратами або антибіотиками за умови, що перші є ефективними для лікування тварин даного виду і для даного випадку.

Гомеопатичні препарати при використанні у ветеринарній практиці мають низку переваг і особливостей [4]:

- не виявляють побічних і небажаних проявів;



– дають змогу більш логічно й правомірно вести лікувальний процес, чітко відстежувати симптоми захворювання, які стають визначальними у разі призначення будь-яких препаратів у ветеринарній практиці;

– дають змогу лікувати організм у цілому, а не регулювати діяльність окремих органів або систем;

– не накопичуються в організмі й, відповідно, не можуть потрапити у харчові продукти тваринного походження, тому їх вважають нешкідливими для споживачів;

– економічно вигідніші й доступніші для пацієнтів;

– призначення лікарських препаратів у ветеринарній практиці базується передусім не на конкретному діагнозі захворювання, а на сукупності симптомів, які спостерігають у тварини, що є однією з визначальних рис гомеопатичного методу лікування;

– згідно з гомеопатичними принципами лікарські препарати призначають, виходячи з індивідуальних особливостей організму;

– виготовляють з екологічно чистої сировини, переважно природного походження, що максимально наближує лікарський засіб за своїми біологічними властивостями до організму тварини.

Ефективність лікувальних засобів рослинного походження для лікування тварин давно доведена досвідом народної і наукової ветеринарії, проте фітотерапія не надто поширена в тваринництві України. Найвагомішими причинами цього є недостатня сировинна база культивованих лікарських рослин, незручність їх застосування у нативному вигляді в реальних умовах тваринницьких господарств, відсутність на ринку ветеринарних фітопрепаратів вітчизняного виробництва [9].

Поряд із гомеопатією і фітотерапією використовуються такі природні методи лікування, як нейротерапія, акупунктура, різні види масажів, логотерапія, біорезонансна, музична, магнітна, озонотерапія тощо [5].

Якщо тварина або група тварин упродовж 12 місяців отримали більше трьох курсів лікування хімічно синтезованими традиційними ветеринарними лікарськими препаратами чи антибіотиками або ж більше одного курсу лікування – якщо продуктивний життєвий цикл цих тварин становить менше

року, таких тварин або отриману від них продукцію не можна продавати як органічні продукти, й вони мають пройти перехідний період.

Період відвикання між останнім призначенням традиційного ветеринарного лікарського препарату за звичайних умов застосування й виробництвом органічних хар-

чових продуктів з таких тварин має становити 48 год, якщо законом не передбачено іншого терміну [4, 8].

Фахівець ветеринарної медицини, який обслуговуватиме органічне молочне господарство, повинен знати законодавчі й нормативні вимоги. Окрім того, він повинен поглибити свої знання щодо ветеринарної гомеопатії, фітотерапії, нейротерапії, акупунктури, різних видів масажу, різних видів терапії (біорезонансної, музичної, магнітної, озонотерапії).

Учасники європейського дослідницького проекту Quality Low Input Food (QLIF) підтвердили, що вміст таких корисних поживних речовин, як вітаміни/антиоксиданти (зокрема вітамін Е, бета-каротин, лютеїн) і поліненасичені жирні кислоти (наприклад, омега-3), в органічній продукції на 70 % більший, ніж у зразках молочної продукції, отриманих традиційним шляхом [6].

ВИСНОВКИ

1. Наведено міжнародні й національні вимоги щодо профілактики захворювань і лікування молочної худоби органічного вирощування, спрямовані на збереження здоров'я споживача й довкілля.

2. Важливим аспектом є збереження якості продукції тваринництва, тому слід зробити узагальнення на основі результатів окремих досліджень, оскільки якість харчових продуктів зумовлена не лише методом виробництва, але й породою, місцевістю, кліматичними умовами та іншими факторами. Перспективним є дослідження впливу органічних методів виробництва продукції на її якість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. **Детальні** правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Постанови Ради (ЄС) №834/2007 стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів: Постанова Комісії (ЄС) від 5 вересня 2008 р. №889/2008.
2. **Закон України** «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 3 вересня 2013 р. №425-VII.
3. **Кропивко М.Ф.** Екологічна диверсифікація використання сільськогосподарських земель в Україні / М.Ф. Кропивко, О.В. Ковальова // Економіка України. – 2010. – №7. – С. 78–85.
4. **Лопатинська О.І.** Гомеопатичні препарати у ветеринарній практиці: актуальність, проблеми та перспективи / О.І. Лопатинська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.polykhrest.od.ua/other/years_razd8i3.php.
5. **Органическое** животноводство: Учебное пособие / Б.Д. Насатуев; ФГОУ ВПО «БГСХА им. В.Р. Филиппова». – Улан-Удэ: Изд-во БГСХА им. В.Р. Филиппова, 2008. – 126 с.
6. **Переваги** якості органічних продуктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://resurs.lviv.ua/perevahy-yakosti-organichnyh-produktiv/>.
7. **Правила** для виробників сертифікованої органічної продукції / Офіційний сайт Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage>.
8. **Регламент** Ради (ЄС) «Про органічне виробництво та маркування органічних продуктів та про скасування Регламенту (ЄС) №2092/91»





- від 28 червня 2007 р. №834/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organicstandard.com.ua/ua/services/standards>.
9. **Середа О.В.** Перспективи використання лікарських рослин і фітопрепаратів у тваринництві / О.В. Середа, Л.А. Глущенко, А.В. Гришук // Ветеринарна медицина України. – 2012. – № 11 (201). – С. 40–41.
 10. **Стандарти** / Офіційний сайт сертифікаційної компанії «Органік-стандарт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organicstandard.com.ua/ua/services/standards>.
 11. **Beate Huber.** The World of Organic Agriculture: Regulations and Certification Emerging Trends 2013 / Huber Beate // Research Institute of Organic Agriculture [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://orgprints.org/22324/7/huber-2013-standards.pdf>.
 12. **Organic standards and certification** / Офіційний сайт International federation of organic agriculture movements [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ifoam.org/about_ifoam/standards/index.html.
 13. **The European market for organic food 2011** / Helga Willer, Julia Lernoud; Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) Frick, Switzerland; Diana Schaack, Agricultural Information Company (AMI), Bonn, Germany // BioFach Congress, 2013, Nürnberg, Session «The European market for organic food», 13.02.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://orgprints.org/22345/19/willer-2013-session-european-market.pdf>.
 14. **The World of organic agriculture 2013: Key indicators and leading countries** / FiBL & IFOAM (2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organicworld.net/fileadmin/documents/yearbook/2013/web-fibl-ifoam-2013-25-34.pdf>.

Одержано 25.09.2014

Требования к ветеринарному обслуживанию органических молочных хозяйств. Р.И. Билык, С.А. Ткачук

Молоко – один из лучших продуктов, созданных природой. Но только качественное и безопасное для здоровья человека молоко может быть полезным. А органическое молоко является продуктом особых свойств. Соблюдение требований к ведению органического животноводства минимизирует риски попадания в сырье токсичных элементов различного происхождения. Внедрение на ферме мониторинга качества молока (с учетом требований к параметрам гигиены) позволит избежать угроз здоровью потребителя и получить уникальное органическое сырье высокого качества, что обеспечит маркетинговый успех молочных продуктов. В статье освещены международные и национальные требования к профилактике заболеваний и оказанию лечебной помощи молочному скоту в органических хозяйствах. Также дано разъяснение по специальным аспектам ветеринарного обслуживания таких хозяйств.

Requirements for veterinary services farm organic dairy. R.I. Bilyk, S.A. Tkachuk

Organic milk is a product of specific properties. This is one of the best products created by nature. But only high-quality and safe for human health milk may be beneficial. Compliance with requirements for the organic livestock management minimizes risks of toxic elements of various origin getting into raw materials. Implementation of the farm milk quality monitoring (based on hygienic requirements) would afford to avoid health risks and obtain unique high-quality organic raw materials, that would add to successful marketing of the dairy products. Both international and national regulations for the prevention of diseases and curative care of organic dairy cattle in organic farms were covered in the article. Special aspects of veterinary care of those farms were also explained. ○

ПрАТ "Реагент"

- це вітчизняні ветеринарні препарати на основі:

Гентаміцину

Енрофлоксацину

Тилозину

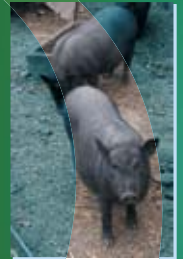
Левамізолу

Альбендазолу

Івермектину

Окситоцину

Вітамінів А, D₃, Е, F...



...а також понад 250 найменувань ветеринарних препаратів відомих виробників!

ПрАТ "Реагент"

- це набори хімреактивів для ветсанекспертизи продуктів харчування:

- молока та молочних продуктів;

- м'яса;

- продуктів рослинного походження;

- фарби для мікроскопії мазків;

- набір для визначення трихінельозу в м'ясі;

- фарба для клеймування м'яса.



49019, Дніпропетровськ,
вул. Ударників, 27
Тел./факс (056) 370-38-67
Тел. (056) 372-35-57
Ліцензія АВ 541557 від 21.10.2010

ПрАТ "Реагент"

- це європейська якість та українські ціни!

УВАГА! ТРИВАЄ ПЕРЕДПЛАТА НА ЖУРНАЛ НА 2015 РІКІ